

УДК 336.143

Бобух Сергій

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗПОДІЛУ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ

У статті охарактеризовано та проаналізовано ефективність розподілу бюджетних ресурсів. Обмеженість бюджетних ресурсів держави призвела до тенденції спрямування видатків бюджетів переважно на подолання поточних проблем. Тому потрібна цілеспрямована програма комплексної раціоналізації видатків державного бюджету України для стимулювання сталого соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: бюджетні ресурси, місцеві бюджети, державний бюджет, державне бюджетування, формування дисбалансів.

Бобух Сергей

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАСПРЕДЕЛЕНИЕ БЮДЖЕТНЫХ РЕСУРСОВ

В статье охарактеризовано и проанализировано эффективность распределения бюджетных ресурсов. Ограниченность бюджетных ресурсов государства привела к тенденции направления расходов бюджетов преимущественно на преодоление текущих проблем. Поэтому нужна целенаправленная программа комплексной рационализации расходов государственного бюджета Украины для стимулирования устойчивого социально-экономического развития страны.

Ключевые слова: бюджетные ресурсы, местные бюджеты, государственный бюджет, государственное бюджетирование, формирование дисбалансов.

EFFICIENCY ALLOCATION OF FUNDS

The article describes and analyzes the efficiency of budgetary resources. The limited resources of the state budget resulted in a trend direction expenditure budgets mainly on overcoming current problems. Therefore, a complex purposeful program of rationalization of state budget Ukraine to promote sustainable socio-economic development.

Keywords: budgetary resources, local budgets, state budget, state budgeting, forming imbalances.

Постановка проблеми. Ефективна організація функціонування державного бюджетування, взаємозв'язок та взаємовідносини її структурних складових, рівнів і окремих ланок залишаються одними з актуальних та складних проблем у сфері державних фінансів. Удосконалення міжбюджетних відносин між центральним бюджетом та місцевими бюджетами є вкрай необхідним з погляду забезпечення ефективного перерозподілу бюджетних ресурсів, зумовленого об'єктивними відмінностями в рівнях соціально-економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць; здійснення фінансового вирівнювання з метою забезпечення конституційних гарантій населенню незалежно від місця його проживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою контролю ефективності використання бюджетних коштів в усіх його проявах займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як О.Барановський, І. Баранова, М. Васильєва, О. Козирін, Є. Мних, В. Родіонова, С. Степашин, І. Чугунов, В. Шевчук, С. Шохін та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ефективність розподілу бюджетних ресурсів є важливим фактором зростання добробуту та прискорення соціально-економічного розвитку країни. Адже одним із головних завдань держави є формування механізму ефективного і раціонального використання бюджетних коштів. Цю тему досліджувало багато науковців, але вона потребує дослідження і сьогодні.

Метою статті є аналіз ефективності розподілу бюджетних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічний розвиток держави в цілому, а особливо регіону залежить від ресурсів, що забезпечують його функціонування. У масштабних економічних і політичних перетвореннях, що відбуваються в країні, центральне місце належить фінансовим ресурсам. Вони виступають і як об'єкт змін, і як інструмент перетворень.

На сьогоднішній день по-різному трактують визначення фінансових ресурсів (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «фінансові ресурси»
та їх характеристика [1]

№ п/п	Визначення поняття «фінансові ресурси»	Характеристика
1.	Фінансовий словник	сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання, характеризують фінансовий стан економіки і водночас є джерелом її розвитку.
2.	Економічні енциклопедії	це грошові фонди, створені в процесі розподілу, перерозподілу і використання валового внутрішнього продукту країни
3.	Сазонець П.Н.	до фінансових ресурсів регіону відноситься сукупність фінансових ресурсів, які формуються та використовуються для вирішення проблем, пов'язаних з процесами проектування, будівництва, розвитку, функціонування об'єктів та суб'єктів соціально-економічної та інженерно-виробничої інфраструктур регіону, суб'єктів підприємницької діяльності в регіоні.
4.	Павлюк К.В.	визначає фінансові ресурси як грошові нагромадження і доходи, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення й задоволення й інших суспільних проблем.

Бюджетним Кодексом України визначено, що видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом.

Доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансфери, плату за надання

адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [2].

Забезпечення оптимального розподілу бюджетних ресурсів в бюджетній системі потребує вирішення двох ключових завдань:

1. Перерозподіл дохідних джерел та зобов'язань між центральним та місцевими бюджетами. В контексті підвищення ефективності державного бюджетування України це завдання є одним із найактуальніших. Наразі місцева влада по суті перетворена в регіональні відділи центральних органів влади (це стосується і виконавчих, і представницьких органів влади), відповідно, займається реалізацією державної політики, а не розвитком власного регіону. Органи місцевого самоврядування мають право встановлення місцевих податків та зборів, проте ці податки характеризуються невеликим обсягом надходжень. Витрати на адміністрування деяких місцевих податків перевищують надходження від їх сплати. В Україні зростає кількість дотаційних регіонів. Якщо на початку 1990-х років таких областей було 13-15, на початку 2000-х – близько 20, то сьогодні такими є всі регіони, крім м. Києва.

2. Урегулювання горизонтальних потоків бюджетних ресурсів між бюджетом та іншими квазіпублічними інститутами та позабюджетними фондами (НАК «Нафтогаз України», Пенсійний фонд та ін.). Дефіцити квазіпублічних фінансових інститутів та позабюджетних фондів свідчать про те, що держава штучно намагається надавати такі публічні послуги, які за нинішнього рівня розвитку економіки забезпечити неможливо.

Таким чином, нинішня модель державного бюджетування недостатньо спрямована на досягнення забезпечення цільового використання фінансових потоків і бюджетних ресурсів, що в результаті призводить до формування дисбалансів майже в усіх ланках державного бюджетування.

Безпосередньо перерозподіл бюджетних ресурсів через державне бюджетування здійснюється за допомогою бюджетного механізму. Попередньо нами було визначено, що фактично бюджетний механізм є інструментом приведення державного бюджетування у відповідність із зовнішнім середовищем, яке постійно змінюється, через застосування певних форм і методів бюджетного регулювання. Саме через бюджетний механізм держава впливає на структуру ВВП та соціально-економічні процеси в країні. Він є

зовнішньою оболонкою бюджету, що проявляється в бюджетній практиці, тому в практичному плані бюджетний механізм – це певна послідовність економічних дій відповідних державних органів, які реалізуються в процесі формування і використання бюджетних ресурсів бюджету.

Також у в рамках цього дослідження за основу нами взято визначення бюджетного механізму як складового елемента державного бюджетування – як сукупності певних видів бюджетних відносин, специфічних методів формування та використання бюджетних коштів [3, с. 152].

У свою чергу, міжбюджетні відносини – це відносини між державою та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій.

За даними Державної казначейської служби України [4], у 2015 р. було перераховано 174,0 млрд. грн. міжбюджетних трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів, у 2016 р. – 195,4 млрд. грн. міжбюджетних трансфертів, або 99,3% річного плану. З них у 2015 р. до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 173,2 млрд. грн., у 2016 р. – 194,7 млрд. грн. (99,5% річного плану). До спеціального фонду надійшло у 2015 р. 0,8 млрд. грн., у 2016 р. – 0,7 млрд. грн. (63,9% річного плану). Стан перерахування трансфертів, що передаються з державного бюджету до місцевих, характеризують дані, наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Міжбюджетні трансферти, що надійшли з державного бюджету до місцевих бюджетів

у 2013-2016 рр., млрд. грн. (складено автором на основі даних [www.ukrstatgov.ua, www.minfin.gov.ua, www.treasury.gov.ua])

Міжбюджетні трансферти	2013	2014	2015	2016		
				план	факт	виконання, %
Усього, в т.ч.	115,8	130,3	174,0	196,7	195,4	99,3
загальний фонд	113,1	116,8	173,2	195,7	194,7	99,5
спеціальний фонд	2,7	13,8	0,8	10,8	0,7	63,9

Частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів у 2015 р. становила 75%, що на 43,7 млрд. грн. більше, ніж відповідний показник попереднього 2014 року, у 2016 р. – 89%, що на 21,4 млрд. грн. більше, ніж відповідний показник попереднього 2015 року [4].

У цілому загальний обсяг трансфертів до державного бюджету щодо аналогічних показників 2012 р. зменшився на 3529,5 млн. грн. і у 2016 р. склав 4171,6 млн. грн. Динаміку міжбюджетних трансфертів за 2008-2016 рр. відображено на рисунку 1.

Рис. 1. Динаміка перерахувань трансфертів із місцевих бюджетів до державного бюджету, 2008-2016 рр. (побудовано автором на підставі даних [www.ukrstat.gov.ua, www.minfin.gov.ua, www.bank.gov.ua])

Як бачимо з рисунку 1, протягом аналізованого періоду часу частка трансфертів, що передаються з місцевих бюджетів до державного бюджету, у видатках місцевих бюджетів значно скоротилася (у результаті впровадження відповідних норм Бюджетного та Податкового кодексів України), а з 2014 р. почала зростати. Так, у 2016 р. ця частка становила 75% проти 99% у 2009 році [4].

Якщо говорити про визначення обсягу дотації вирівнювання, то важливу роль у цьому процесі відіграють коригуючі бюджетні

коефіцієнти, використання яких означає врахування бюджетної стійкості регіону – здатності місцевого бюджету покривати видатки із власної дохідної бази, без використання державних коштів. Узагальнений розрахунок цих коефіцієнтів – коефіцієнт бюджетної самостійності, стійкості бюджету, бюджетної залежності, бюджетного покриття, дефіцитності місцевого бюджету, бюджетної результативності, бюджетної забезпеченості населення, дотаційної залежності, – дає змогу визначити рівень фінансової стійкості регіонів та оцінити ефективність перерозподілу бюджетних ресурсів через державне бюджетування країни (тобто оцінити ефективність функціонування бюджетного механізму та в його рамках – ефективність бюджетного регулювання та міжбюджетних відносин).

Механізм регулювання міжбюджетних відносин базується на використанні фінансових нормативів бюджетної забезпеченості як певного рівня соціальних послуг у розрахунку на душу населення, надання яких гарантується державою, виходячи з наявних бюджетних ресурсів та певного обсягу міжбюджетних трансфертів.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості розраховується діленням загального обсягу бюджетних ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість мешканців чи споживачів соціальних послуг. Отриманий показник коригується коефіцієнтами, що враховують відмінності у вартості надання соціальних послуг залежно від:

- кількості населення та споживачів соціальних послуг;
- соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та інших особливостей адміністративно-територіальних одиниць.

Коригувальні коефіцієнти затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Якщо прогнознi доходи відповідного бюджету будуть недостатніми для фінансування розрахункового обсягу видатків, обчисленого із застосуванням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригувальних коефіцієнтів, то для такого бюджету передбачається надання міжбюджетних трансфертів [3, с. 152].

Необхідність удосконалення процесів формування та використання бюджетних коштів підтверджена існуванням низки проблем, ключове місце серед яких посідає недосконалість

довгострокового бюджетного планування. Важливим інструментом забезпечення соціально-економічного зростання як у регіонах, так і в країні загалом є бюджетні програми із чітко визначеним цільовим спрямуванням та передбаченою ресурсною базою. Одним з дієвих інструментів підвищення ефективності бюджетної політики в Україні є запровадження програмно-цільового методу планування бюджетів, який сприяє оптимізації видатків бюджету, ефективному фінансуванню соціальних та економічних програм як на державному, так і на регіональному рівні й орієнтований на досягнення мети відповідно до визначених пріоритетів [5].

Реалізація принципу ефективності публічних витрат має два основних аспекти: нормативний і практичний. Нормативний аспект реалізації принципу ефективності публічних витрат полягає в установленні змісту принципу в правових нормах загального і спеціального характеру, а практичний – у втіленні правових приписів, що становлять зміст принципу, в фінансовій діяльності публічно-правових утворень, державних (муніципальних) органів.

Принцип ефективності публічних витрат взаємопов'язаний з принципами бюджетної системи (з принципом єдності бюджетної системи, принципом адресності і цільового характеру бюджетних коштів, принципом збалансованості бюджету, принципом загального (сукупного) покриття видатків бюджетів), але при цьому має самостійний зміст, який становлять обов'язкові правові ознаки публічної фінансової діяльності: результативність, економність, цільовий характер і своєчасність публічних витрат. Принцип ефективності публічних витрат реалізується за допомогою двох організаційно-правових форм: бюджетно-процесуальної і фінансово-контрольної.

Результативність публічних витрат є зовнішнім ефектом фінансової діяльності державних (муніципальних) органів, що полягає в досягненні передбаченої мети надання бюджетних коштів, що має як фінансове, так і нефінансове (соціально-економічне) вираження. Економність публічних витрат характеризує ступінь зниження витрат при здійсненні державними (муніципальними) органами дій, спрямованих на досягнення мети надання бюджетних коштів в повному обсязі. Цільове витрачання публічних коштів являє собою точне дотримання державними (муніципальними) органами,

одержувачами бюджетних коштів їх призначення згідно з установленими обґрунтованими видами і напрямками витрачання. Своєчасність публічних витрат характеризує ступінь дотримання державними (муніципальними) органами встановлених строків витрачання коштів, в тому числі строків реалізації довгострокових цільових програм, за умови досягнення цілей надання коштів в повному обсязі.

При цьому витрачання публічних коштів може бути визнане ефективним лише в тому разі, якщо дотримані всі правові ознаки ефективності публічних витрат в їх сукупності. Кожна з цих ознак окремо є необхідною для існування всіх інших, а разом вони становлять нову якість публічних витрат – ефективність. Ефективність публічних витрат як поняття фінансового права є якісним рівнем публічної фінансової діяльності, що характеризується одночасно результативним, цільовим, економним і своєчасним витрачанням публічних коштів [2].

Критерій «ефективність» процесу використання бюджетних коштів визначається рівнем дотримання параметрів «раціональність», «економічність», «економність» і «результативність», між якими в свою чергу прослідковується причинно-наслідковий зв'язок [3, с. 152].

Ефективність використання бюджетних коштів слід, на наш погляд, розглядати в кількох аспектах. По-перше, з точки зору ефективності бюджетної політики. Ефективність і результативність бюджетної політики оцінюється на практиці з позиції ефективного розподілу ресурсів з урахуванням власне економічної ефективності; політичних пріоритетів уряду; ефективної діяльності органів державної влади з досягнення намічених результатів і використання механізмів, що забезпечують відповідальність за результати діяльності. По-друге, з точки зору ефективності рішень і заходів з подальшого вдосконалення формування й використання бюджетних коштів, спрямованих на підвищення якості послуг, що надаються населенню органами державної влади і місцевого самоврядування. По-третє, з точки зору ефективності фінансового менеджменту в бюджетній сфері. По-четверте, з точки зору ефективності використання бюджетних коштів як таких [6].

На сьогодні ресурси бюджетів усіх рівнів є недостатніми навіть для мінімального задоволення інтересів громадян України, що зумовлює пошук альтернативних методів управління бюджетним процесом і нових механізмів державного управління, які б дали змогу отримати максимальний результат від витрачання бюджетних коштів. Особливого значення набуває питання ефективного використання ресурсів бюджетів, що є вагомим фактором підвищення рівня управління економікою та одночасно фінансового забезпечення повноважень державних і місцевих органів влади в процесі виконання зобов'язань, які визначені чиним законодавством. Проблема ефективного перерозподілу повноважень між центром, регіонами та органами місцевого самоврядування, а також відповідних бюджетних ресурсів для їх реалізації із часу відновлення незалежності України залишається актуальною.

Незбалансованість дохідної та видаткової частин бюджету призводить до значного погіршення якості й кількості наданих суспільству послуг державними та місцевими органами влади. Відсутність ефективного середньострокового та стратегічного планування в бюджетному процесі України є основним чинником недофінансування галузей соціально-культурної сфери, інвестиційних проектів та причиною неефективної роботи більшості бюджетних закладів [7].

Висновки. Неефективність фінансових механізмів подолання соціально-економічної відсталості та системи міжрегіонального перерозподілу ресурсів посилює диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів, перешкоджає модернізації економіки, налагодженню гармонійної взаємодії центру й регіонів, що призводить до різного рівня та якості життя населення країни залежно від місця його проживання. У суспільстві спостерігається високий рівень диференціації доходів населення, податки не сприяють розвитку економіки, а заганяють її в тінь, не стимулюється вітчизняне виробництво.

Література

1. Макаренко Ю.П. Оцінка ефективності державної фінансової підтримки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/7.2/012.pdf>.

2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

3. Чуркіна І.Є. Діалектика трансформації бюджетної системи України в умовах глобалізації: монографія / І.Є. Чуркіна. – Тернопіль: Астон, 2015. – 386 с.

4. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23237>.

5. Возняк Г.В. Планування та ефективне використання бюджетних ресурсів регіонів як інструменти модернізації управління публічними фінансами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2014-2/statti/24.pdf>.

6. Шевчук О.А. Контроль ефективності використання бюджетних коштів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/eui/2012_2/pdf/12soavbk.pdf.

7. Казюк Я.М. Державне управління бюджетними ресурсами в умовах децентралізації [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/avtoref_Kazyk.pdf.

1. Makarenko Yu.P. Otsinka efektyvnosti derzhavnoyi finansovoyi pidtrymky [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/7.2/012.pdf>.

2. Byudzhetnyy kodeks Ukrayiny [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

3. Churkina I.Ye. Dialektyka transformatsiyi byudzhetnoyi systemy Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi: monohrafiya / I.Ye. Churkina. – Ternopil': Aston, 2015. – 386 s.

4. Derzhavna kaznacheys'ka sluzhba Ukrayiny [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/tsategory/23237>.

5. Voznyak H.V. Planuvannya ta efektyvne vykorystannya byudzhetnykh resursiv rehioniv yak instrumenty modernizatsiyi upravlinnya publichnymy finansamy [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.pu.if.ua/depart/Finantses/resourtse/file/Zbirnyk/2014-2/statti/24.pdf>.

6. Shevchuk O.A. Kontrol' efektyvnosti vykorystannya byudzhetnykh koshtiv [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/eui/2012_2/pdf/12soavbk.pdf.

7. Kazyuk Ya.M. Derzhavne upravlinnya byudzhetnymi resursamy v umovakh detsentralizatsiyi [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://virtuni.edutsation.zp.ua/info_tspu/sites/default/files/avtoref_Kazyk.pdf.

Рецензент: Боголіб Т.М., д.е.н., професор, декан фінансово-гуманітарного факультету, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

01.03.2017

УДК 330.112

Буздиган Марія

СУТНІСТЬ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ У СИСТЕМІ ПОНЯТЬ ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено погляди науковців на розуміння сутності ділової активності. Розробка актуального підходу до визначення ділової активності неможлива без аналізу провідних підходів. Структуровані підходи до визначення ділової активності в залежності від рівнів розгляду поняття (на рівні індивідуума, макро- і мікрорівні), що особливо актуально при оцінці підприємницької діяльності. Аналіз діючих підходів до визначення ділової активності дозволив виявити причини такого широкого різноманіття визначень. Проведено порівняння понять «ділова активність», «ринкова активність» і «економічна активність». Запропоновано авторський підхід до визначення поняття «ділова активність підприємства», розкриті його характерні ознаки та їх єдність в його забезпеченні. Також в статті обґрунтовано необхідність розгляду ділової активності в якості процесу розвитку можливостей підприємницької діяльності.

Ключові слова: ділова активність, економічна активність,